

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.71:338.434

Яценко О. В.

МЕХАНІЗМ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В СИСТЕМІ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО

У статті досліджено стан банківського кредитування сільськогосподарського виробництва та визначено чинники його стримування з позиції кредитора, позичальника й держави. Обґрунтовано об'єктивну необхідність у використанні зовнішніх джерел фінансування сільського господарства, яка пов'язана з сезонністю аграрного виробництва, незбіганням строків здійснення витрат і одержання виручки від реалізації продукції, порівняно довгим виробничим циклом в окремих сільськогосподарських галузях. Запропоновано механізм банківського кредитування підприємницької діяльності суб'єктів аграрної сфери та розглянуто його складові. Доведено доцільність створення в Україні спеціального фонду гарантування кредиту для підприємств аграрного сектору й створення механізму іпотечного кредитування.

Обґрунтовано економічну вигідність лізингового кредитування, що поєднує в собі елементи оренди й кредиту. Наведено стан лізингу в країнах Європи та показано основні групи товарів, що беруться в лізинг. Акцентовано, що другою значною галуззю для лізингових операцій в Україні є сільське господарство. Наведено кількісні й вартісні показники укладених договорів фінансового лізингу за декілька років.

Встановлено негативні тенденції, які склались у державному фінансуванні аграрного сектору України бюджетами різних рівнів. Зазначено необхідність забезпечення у повній мірі бюджетного фінансування у розмірі 5%, що регламентовано законодавством держави.

Зроблено висновок про необхідність створення дієвих механізмів банківського та інших видів кредитування підприємницької діяльності в аграрній сфері, що в кінцевому результаті зумовить зростання валового внутрішнього продукту сільського господарства та досягнення його стратегічної мети економічного розвитку.

Ключові слова: кредитування, механізм банківського кредитування, лізингові операції, бюджетне фінансування агробізнесу, сільськогосподарське виробництво.

ВСТУП

Розвиток сільськогосподарського виробництва у ринковому середовищі можливий за умови його ефективного фінансового забезпечення. Нестача і зниження рівня самофінансування спонукає підприємницькі структури звертатися до банківських та інших установ за кредитними ресурсами. Саме через залучення коштів як важливого ринкового інструменту впливу на процес виробництва можна вирішити фінансові проблеми аграрного сектору економіки, а наявність дієвих механізмів банківського кредитування сприятиме належному фінансовому забезпеченню сільськогосподарських підприємств, підвищенню ефективності агропромислового виробництва й сільського господарства, зокрема досягненню стратегічних цілей держави – зміцненню продовольчої і національної безпеки країни.

Однак стримуючі чинники банківського кредитування гальмують зростання якісних і кількісних показників галузі. Такими чинниками є висока вартість банківських кредитів, жорсткі вимоги до кредитоспроможності позичальників і застави, зменшення пропозиції щодо кредитних продуктів через проблеми з ліквідністю в банківській системі, що погіршило стан кредитного забезпечення підприємств аграрного бізнесу. Враховуючи наявність перелічених проблем, питання вивчення механізмів банківського кредитування в системі залучення коштів у сільськогосподарське виробництво є актуальними.

Дослідженнями кредитування та кредитних відносин займалися Дж. Гелбрейт, Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, Дж. С. Мілль, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, М. Фрідман, Й. Шумпетер, Д. Мартинов, І. Б. Маслова, Ю. Є. Шенгер та ін.

Теоретичним і практичним засадам фінансового забезпечення підприємницької діяльності, в тому числі в аграрному секторі економіки, присвячені праці В. М. Алексійчука, В. Г. Андрійчука, В. Д. Базилевича, О. Є. Гудзь, М. Я. Дем'яненка, Т. Т. Ковальчука, В. Д. Лагутіна, Ю. О. Лупенка, І. О. Лютого, В. І. Міщенко, Л. В. Молдаван, Д. В. Полозенка, П. А. Стецюка, Г. М. Терещенко, Л. М. Худолій, А. В. Чупіса та ін.

Незважаючи на значний внесок науковців у розв'язання проблем фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва, у вітчизняних економічних джерелах відсутні праці, в яких цілісно розглядаються механізми банківського кредитування в системі залучення коштів для успішної діяльності підприємств аграрної сфери економіки. Необхідність вирішення означених проблем зумовила вибір теми і мети даного дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних засад механізмів банківського кредитування в системі залучення коштів у сільськогосподарське виробництво.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сільське господарство не може нормально функціонувати, використовуючи лише власні фінансові ресурси. Це зумовлено як специфікою галузі, так і реаліями її сучасного економічного стану. Тому підвищення економічної ефективності сільськогосподарських підприємств неможливе без залучення коштів із зовнішніх джерел – як у вигляді інвестицій, так і короткострокового кредитування.

Об'єктивна необхідність у використанні зовнішніх джерел фінансування пов'язана насамперед з сезонністю аграрного виробництва, незбіганням строків здійснення витрат і одержання виручки від реалізації продукції, порівняно довгим виробничим циклом в окремих сільськогосподарських галузях. Висока кредитомісткість сільського господарства носить всезагальний характер, вона здебільшого не пов'язана з організаційною структурою підприємства чи формою власності. Залучені кошти широко використовуються для забезпечення потреб сільського господарства практично в усіх економічно розвинутих країнах.

Однією з ознак глибокої аграрної кризи стала низька кредитна привабливість сільськогосподарського виробництва в Україні, що призвело до вимивання з галузі обігових коштів. Відсутність достатньо потужних і ефективних джерел інвестування стала основним чинником прискореного руйнування її матеріально-технічної бази. Тому навіть за умови досконалих міжгалузевих цінових співвідношень і системи оподаткування мізерних власних фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств недостатньо для забезпечення принаймні простого відтворення виробництва. Крім того, додаткові кошти потрібні й у зв'язку з реформуванням аграрного сектору – на облаштування новостворених сільськогосподарських підприємств, проведення землевпорядних робіт тощо.

Отже, сільському господарству потрібна ефективна система забезпечення залученими коштами у значних обсягах. Актуальною проблемою є підбір оптимальних форм залучення фінансових ресурсів у кожному конкретному випадку. Окремі напрями фінансування істотно відрізняються термінами й обсягами залучення коштів, інвестиційними ризиками. В економіці України більшою чи меншою мірою використовуються різні способи здійснення позичкових операцій. Найбільш пристосованими для фінансування вітчизняного сільського господарства на даному етапі його розвитку операціями є: банківські фінансові кредити – короткострокові й довгострокові; лізинг; товарні кредити; державні позики – поворотні й безповоротні.

Окремо виділимо інвестування сільськогосподарських підприємств на основі викупу в них частини майнових прав, створення спільних підприємств, емісії акцій.

Жодна з названих форм забезпечення коштами не здатна нині

ефективно задовольняти потреби аграрного сектору. Подальшого розвитку й удосконалення потребує відповідна правова база, механізм взаємовідносин кредиторів і позичальників, фінансова інфраструктура.

Майже всі банківські позики, що надавались сільськогосподарським підприємствам до останнього часу, – короткострокові. Вони їм, звичайно, також необхідні – для поповнення оборотних коштів у зв'язку з сезонними коливаннями господарської діяльності, фінансового забезпечення. Однак не менш потрібними їм є й довгострокові кредити. Їхнє використання обумовлено тривалим виробничим циклом, а також очевидною необхідністю значних інвестицій у розвиток сільськогосподарських підприємств.

Як показали результати дослідження, сільськогосподарські підприємства регіонів недоотримують достатнього фінансування від банківського сектору, хоча б на рівні середнього обсягу кредитування реального сектору економіки. Незважаючи на очевидний прогрес у розвитку кредитування реального сектору економіки, кредитування підприємств АПК не є достатнім і до того ж скорочується, що розглядаємо як неприйнятне явище, зважаючи на стратегічність і перспективність аграрної сфери для економіки України (табл. 1).

На фоні значного зростання (в 5,2 рази) загальних обсягів наданих кредитів впродовж 2006–2013 рр. і кредитів, наданих суб'єктам господарювання (в 5,6 рази), обсяги кредитів підприємствам АПК за цей же період зросли лише в 1,3 рази. Також спостерігається різке скорочення (в 3,9 рази) їхньої частки. Незначною (на рівні 1,7 %) залишається частка кредитів, наданих підприємствам АПК у 2013 р.

Іншою проблемою системи банківського кредитування аграрного сектору є висока ціна кредитів. У принципі величина кредитної ставки не повинна перевищувати рівень рентабельності підприємства-позичальника. Потреба в дешевих кредитах обумовлена не тільки складним економічним станом основної маси сільськогосподарських підприємств, а й об'єктивними обставинами, пов'язаними з уже згадуваними вище особливостями галузі. Підприємства вітчизняного аграрного сектору висловлюють невдоволення існуючою кредитною системою, посиляючись на складність процедури отримання кредиту: нерідко доводиться тратити чимало часу й зусиль, переконуючи кредиторів у спроможності повернути позику. З одного боку, можна зрозуміти побоювання банків за результати використання наданих ними коштів, з іншого – відомо чимало випадків, коли тривала процедура оформлення кредитної угоди призводила до того, що селяни не мали можливості вчасно профінансувати виконання польових робіт. Комерційні банки проявляють неоднакову готовність співпрацювати з сільськогосподарськими товаровиробниками.

Таблиця 1

Динаміка кредитування банківською системою України суб'єктів підприємництва (станом на 01 січня)

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Відхилення 2013 р. до 2006 р., разів, в.п.
Кредити надані, млн грн	156268	269294	485368	792244	747348	755030	825320	815327	в 5,2 р.
у т. ч кредити, надані суб'єктам господарювання, млн грн	109020	167661	276184	472584	474991	508288	580907	609202	в 5,6 р.
Частка кредитів суб'єктам господарювання в загальній сумі наданих кредитів, %	69,7	62,3	56,9	59,7	63,6	67,3	70,4	74,7	5,0 в.п.
Довгострокові кредити, млн грн	86227	157224	291963	507715	441778	420061	426430	394246	в 4,6 р.
із них довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання, млн грн	58528	90576	156355	266204	244412	262199	290348	276683	в 4,7 р.
Частка довгострокових кредитів суб'єктам господарювання в загальній сумі наданих кредитів суб'єктам господарювання, %	53,7	54,0	56,6	56,3	51,5	51,6	49,9	48,4	-5,3 в.п.
Прострочена заборгованість за кредитами, млн грн	3379	4456	6357	18015	69935	84851	79292	72520	в 21,5 р.
Частка прострочених кредитів у загальній сумі наданих кредитів, %	2,2	1,7	1,3	2,8	9,4	11,3	9,6	8,9	+6,7 п.
Кредити, надані підприємствам АПК, млрд грн	10,4	12,8	14,6	20,1	6,8	10,4	12,5	13,5	в 1,3 р.
Частка кредитів, наданих підприємствам АПК у загальній сумі наданих кредитів, %	6,7	4,8	3,0	2,5	0,9	1,4	1,5	1,7	-5,0 в.п.

Джерело: [1]

Незважаючи на позитивну динаміку, роботу над удосконаленням механізму банківського кредитування сільського господарства необхідно продовжувати. Особлива увага повинна бути приділена розвитку механізму співпраці трьох зацікавлених сторін: органів державної влади (центральної і місцевих), комерційних банків і сільськогосподарських товаровиробників.

В умовах ринкової моделі економіки зростає роль стимулюючих заходів впливу державної політики на економічний розвиток країни, основою яких є формування дієвих механізмів банківського кредитування підприємницької діяльності суб'єктів аграрного бізнесу, необхідність в яких продиктована недостатнім рівнем їхнього кредитного забезпечення. Аналіз комплексності поняття «механізми банківського кредитування підприємницької діяльності» засвідчив необхідність урахування всіх важливих складових, які в сукупності сприятимуть належному рівню кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери. У зв'язку з цим пропонується авторське бачення його економічного змісту як сукупності інституційних та організаційних структур і комплексу важелів та інструментів (включаючи стандартні і нестандартні форми, види кредитних інструментів, сукупність методів і прийомів організації кредитного процесу, технології кредитування, форми забезпечення кредиту, джерела формування ресурсної бази та моніторинг), спрямованих на формування взаємовигідних економічних і кредитних відносин, які в цілому забезпечують ефективність агропромислового виробництва через збільшення частки кредиту в структурі джерел фінансування їхньої підприємницької діяльності (рис. 1).

Центральні органи влади повинні визначати заходи, які б зацікавили комерційні банки здійснювати більш послідовну й конструктивну політику кредитування аграрного сектору. Такі заходи повинні носити економічний характер, зокрема через регулювання нормативів, що доводяться банкам, видання ліцензій на проведення окремих операцій з цінними паперами тощо. Звичайно, створити дієвий механізм їхньої реалізації досить складно, а тому, на нашу думку, вони менш ефективні, ніж пряме виділення бюджетних коштів на здешевлення кредитів. Та відповідні заходи також здатні забезпечити позитивний ефект. Найзручніше їх було б реалізовувати стосовно банків, що спеціалізуються чи приділяють особливу увагу співпраці з підприємствами АПК.

Якщо кредит не може бути наданий під заставу майна, сільськогосподарські підприємства можуть вирішувати проблему за допомогою поручителя – третьої особи, яка виступає гарантом кредиту. Для цього в Україні доцільно створити спеціальний фонд гарантування кредитів для підприємств аграрного сектору.

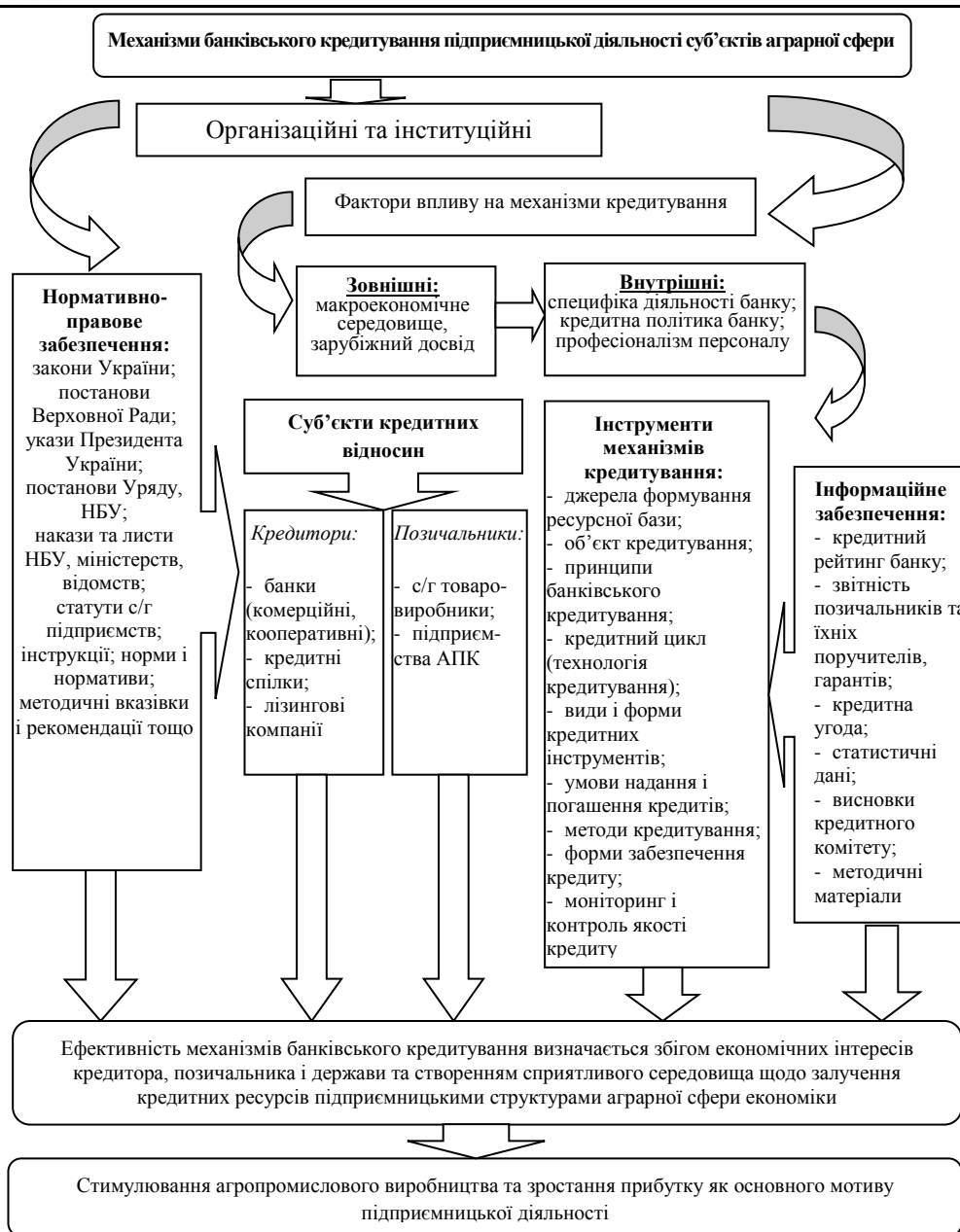

Рис. 1. Складові механізмів банківського кредитування підприємницької діяльності суб'єктів аграрної сфери

Джерело: власна розробка

Гарантування кредитів повинно стати першою, але не єдиною функцією даного фонду. Накопичивши певну кількість ресурсів і набувши досвіду діяльності у сфері кредитування аграрного сектору, він з гарантійного повинен перетворитися у спеціальний кредитний фонд. Крім страхування кредитів, він безпосередньо перейде до кредитування сільськогосподарських товаровиробників.

Для формування і поповнення гарантійного (а згодом – кредитного) фонду пропонується використовувати кошти іноземних компаній, що реалізують в Україні продукцію, призначену для сільськогосподарських товаровиробників. Для цього їм мають бути надані певні економічні стимули в режимі імпорту. Зрештою, такі компанії зацікавлені в поширенні своєї продукції в Україні, а діяльність фонду буде самоокупною. З таких же міркувань можна буде залучити у фонд кошти вітчизняних підприємств АПК.

Якщо на перших порах звузати завдання діяльності фонду кредитної підтримки сільськогосподарських товаровиробників лише до гарантування кредитів, становлення такої фінансової структури пройде швидше, оскільки можна буде обійтися меншою кількістю ресурсів. До того ж це дозволяє розпочати діяльність фонду як гарантійного у вигляді експерименту в окремих регіонах.

Активно дискутується питання про можливість створення в Україні механізму надання кредитів під заставу землі (іпотечного кредитування аграрного сектору).

Аргументом на його користь є досвід економічно розвинутих країн, у яких саме під заставу земель сільськогосподарського призначення в галузь надходить основна маса середньо- і довгострокових кредитів. Передбачається, що за допомогою іпотеки можна буде залучити значні інвестиції й у вітчизняний аграрний сектор. Та навіть після прийняття нового Земельного кодексу в Україні відсутні належні економічні, технічні, правові, інституціональні передумови для розвитку іпотечного кредитування.

Земельна ділянка, яка виступає об'єктом застави, у випадку неповернення кредиту не може залишатися у власності банку. По-перше, комерційний банк не є установою, до функцій якої може належати організація використання сільськогосподарських угідь, а по-друге, банки згідно з Законом України «Про банки і банківську діяльність» не можуть бути власником нерухомості, вартість якої перевищує 10 % їхнього статутного фонду. А тому така ділянка повинна бути швидко продана банком особі, котра забезпечить її використання за цільовим призначенням. Отже, повинен існувати достатньо великий платоспроможний попит на сільськогосподарські угіддя як товар, що можливо лише за відповідного рівня прибутковості аграрного виробництва. Напрошується висновок, що ефективний механізм аграрної іпотеки слід розглядати не стільки як передумову, скільки як наслідок відродження вітчизняного сільського господарства.

У світовій практиці однією з найбільш економічно вигідних форм залучення кредиту є лізинг, який поєднує в собі елементи оренди і кредиту. Спільним з орендою у нього є сукупність відносин з приводу власності й користування майном. Водночас лізинг характеризується

строковістю, поворотністю і платністю, а в основі лізингової угоди є фінансова операція. Тому його можна вважати однією з форм кредитування для поповнення основних засобів (машин і устаткування).

У країнах з розвинутими фінансовими ринками лізинг уже давно займає одну з найвищих позицій за його використанням. Лізинг є зручним інструментом для підприємств, які тільки починають свою діяльність і не володіють коштами для придбання основних засобів. Таблиця 2 характеризує стан в основних асоціаціях країн Європи на першу половину 2013 р. [2].

Таблиця 2

Нові залучення за галузями за першу половину 2013 р.

Назва асоціації	Нові залучення (млн євро)			
	Обладнання	Машини	Нерухомість	Усього
Австрійське об'єднання лізингодавців	568,0	1748,0	255,0	2571,0
Швейцарський лізинг	493,5	3625,4	5,7	4124,6
Чеська асоціація лізингу та фінансів	204,9	469,5	42,8	717,2
Асоціація лізингу Німеччини	5132,0	14 722,0	738,0	20 592,0
Естонська лізингова асоціація	166,0	288,0	0,0	454,0
Іспанська асоціація лізингу та оренди	1007,6	800,7	480,0	2288,3
Французька асоціація фінансових компаній	5086,0	6742,0	2174,0	14 002,0
Італійська асоціація лізингу	2934,0	2345,0	1989,0	7268,0
Комітет лізингу асоціації литовських банків	113,1	267,0	3,7	383,8
Латвійська асоціація лізингодавців	82,2	198,5	2,2	282,8
Асоціація фінансування (Норвегія)	1129,8	1533,3	6,2	2669,3
Польська лізингова асоціація	1344,4	2262,5	212,8	3819,7
Португальська асоціація лізингу та факторингу	224,0	391,0	265,0	880,0
Асоціація лізингу (Румунія)	117,0	342,0	11,0	470,0
Об'єднана лізингова асоціація (Росія)	6360,9	2257,7	44,2	8662,8
Асоціація шведських фінансових домів	1823,1	4061,9	20,7	5905,8
Лізинговий комітет асоціації банків Словенії	35,0	359,0	31,0	425,0
Асоціація лізингових компаній Словаччини	185,4	636,9	25,3	847,6
Українське об'єднання лізингодавців	224,9	126,1	0,0	351,0
Асоціація фінансів та лізингу (Велика Британія)	4603,7	18 199,8	168,1	22 971,6
Усього	108 244,2		6792,3	115 036,5

Джерело: складено автором на основі [2]

Як можна побачити з таблиці, виділяються три основні групи товарів, що зазвичай беруться в лізинг, а саме устаткування, автомобілі та нерухомість. Найбільш вагомою групою є автомобілі, які приносять основний дохід лізинговим компаніям у всьому світі. Другою значною галуззю для лізингових операцій є сільське господарство.

Найбільшими споживачами лізингових послуг за підсумками 2014 року є:

- транспортна галузь (вартість договорів становить 36 642,1 млн грн);
- сільське господарство (вартість договорів становить 11 233,1 млн грн);
- будівництво (вартість договорів становить 1975,6 млн грн);
- сфера послуг (вартість договорів становить 1194,6 млн грн);
- добувна промисловість (вартість договорів становить 992,3 млн грн);
- харчова промисловість (вартість договорів становить 906,6 млн грн).

Частка інших галузей у сукупному обсязі лізингових операцій залишається незначною. При цьому за підсумками 2014 року порівняно з підсумками 2013 року вартість договорів фінансового лізингу значно зросла за договорами сільського господарства [3].

Згідно з даними Асоціації «Українське об'єднання лізингодавців», на III квартал 2013 р. вартість діючих угод досягла найбільшого свого значення в Україні за період від I кварталу 2009 р. і становила 68,3 млрд грн. Це пов'язано з тим, що хоча кількість угод, укладених у III кварталі 2013 р., була 2486, але їхня загальна вартість дорівнювала 24 605,6 млн грн, що значно перевищує всі попередні вартості [4]. Кількість угод становила 22 313, що не є великою кількістю в порівнянні з європейськими державами. Рисунок 2 характеризує динаміку зміни кількості діючих угод лізингових компаній і вартість цих угод.

Привабливість лізингу обумовлюється тим, що лізингоодержувач має можливість користуватися майном без одноразової мобілізації власних чи залучених коштів. Тому, хоча в кінцевому підсумку лізингові платежі перевищують ціну техніки, вони розтягнуті в часі, що й робить механізм лізингу економічно вигідним. До інших його переваг можна зарахувати: зниження для лізингодавця ризику неповернення коштів, оскільки за ним залишаються права власності на майно – об'єкт лізингу; зниження для лізингоодержувача ризику морального та фізичного зносу майна, яке він використовує; відсутність потреби у заставі з боку лізингоодержувача; додаткові можливості для збуту своєї продукції отримують виробники техніки.

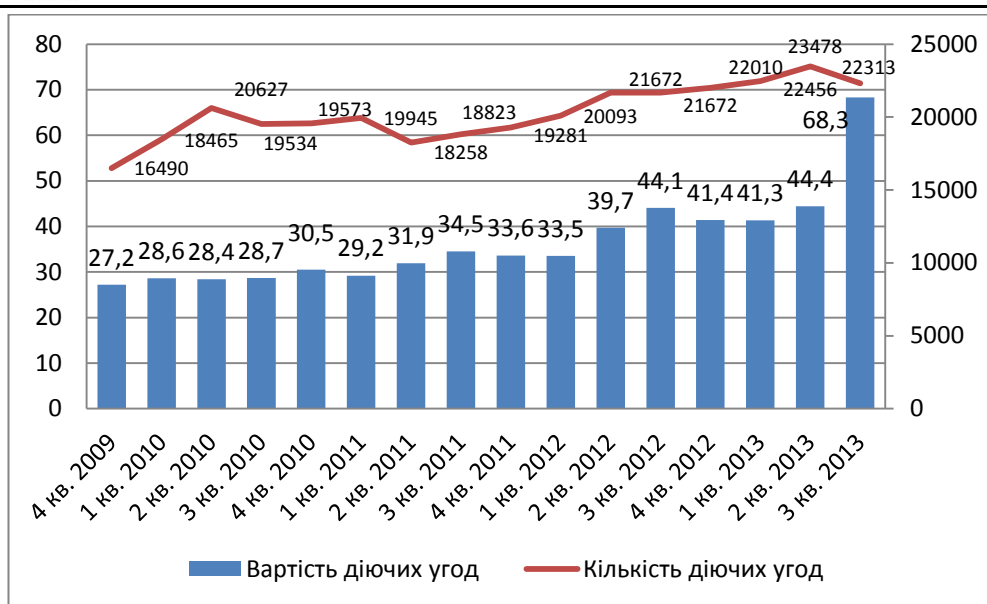

Рис. 2. Кількість і вартість договорів фінансового лізингу щоквартально у 2009–2013 рр.

Джерело: [4]

Використання лізингу не вирішує автоматично проблем інвестування сільського господарства, але здатне реально допомогти в оновленні технічної бази галузі. Держава повинна через удосконалення правової бази створити більш сприятливе середовище для розвитку лізингу. Зокрема, Кабінету Міністрів України потрібно встановити перелік сільськогосподарських машин і обладнання, які ввозяться на територію України за міжнародними агролізинговими операціями з пільговим оподаткуванням на підставі того, що ці машини та обладнання не виробляються в достатній кількості в Україні. Варто детальніше проаналізувати пропозиції щодо створення вторинного ринку зарубіжних машин і обладнання (що були у використанні). Паралельно необхідно вирішувати проблему надійності вітчизняної техніки, яка хоч і дешевша за зарубіжну, але поступається їй за багатьма якісними характеристиками.

Оскільки ключовою все ж залишається проблема складного фінансового стану лізингодержувачів – сільськогосподарських підприємств, ефективність лізингових програм у значній мірі залежатиме від державного фінансування. Необхідно забезпечити їхнє повне фінансування принаймні в обсягах, запланованих у Державному бюджеті.

Державний бюджет є одним із важливих джерел формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. Різні форми державного фінансування аграрного сектору більшою чи меншою мірою присутні в усіх розвинутих країнах. Частина коштів з

Держбюджету використовується для фінансування загального керівництва й управління у сфері АПК, підготовки кадрів та підвищення їхньої кваліфікації, проведення фундаментальних досліджень, виставкових заходів. Водночас значні кошти надходять безпосередньо сільськогосподарським товаровиробникам та іншим підприємствам АПК, а тому їх можна розглядати як фінансові ресурси, залучені для розвитку економіки аграрних підприємств.

Згідно з українським законодавством питома вага видатків на фінансування сільського господарства має становити не менше 5 % видаткової частини Державного бюджету. Реальні обсяги фінансування не досягають задекларованих показників (рис. 3). Очевидно, що останніми роками спостерігається негативна тенденція до зниження питомої ваги видатків на сільське господарство у бюджетах України. На 2015 рік видатки Міністерства аграрної політики і продовольства передбачалися у сумі 2,22 млрд грн, що становить лише 0,39 % видатків Державного бюджету [5] (виконання 2014 року – 5,5 млрд грн, або 1 %).

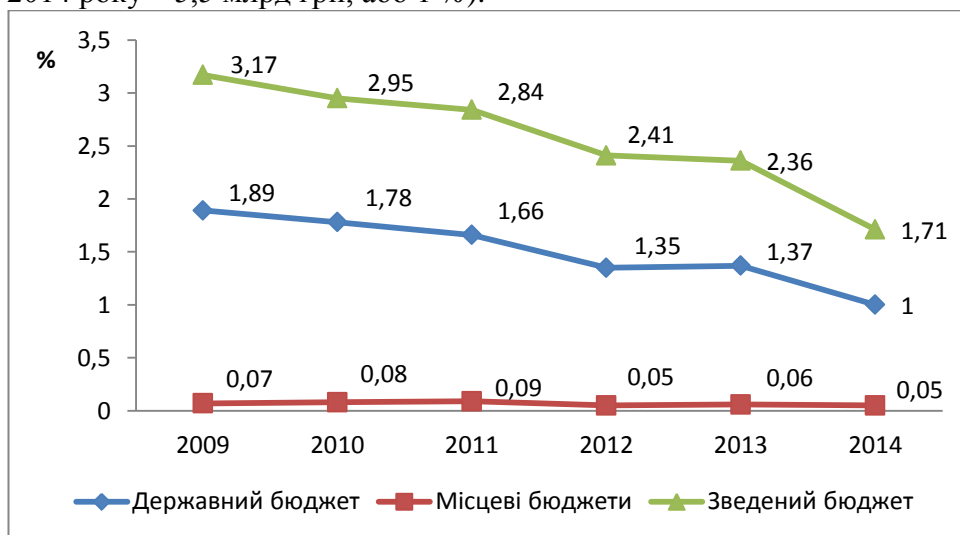

Рис. 3. Динаміка значимості видатків на сільське господарство у бюджетах України, у відсотках до видатків бюджетів

Джерело: [5]

Бюджетні кошти виділяються сільськогосподарським підприємствам на поворотній і безповоротній основі. Є багато прикладів того, що бюджетні видатки здійснюються не у повному обсязі. У той же час далеко не в повному обсязі здійснюється повернення коштів, одержаних сільськогосподарськими підприємствами з бюджету на поворотній основі.

В основному програми державного фінансування передбачають відбір підприємств-претендентів на отримання коштів за певними ознаками, часто – на конкурсній основі. Перелік умов відбору може

визначатися документом центрального органу – постановою Кабміну, наказом Мінагрополітики або ж у розподілі фінансових ресурсів беруть участь органи місцевої влади.

Авансування під заставу майбутніх обсягів виробництва продукції вважається привабливим видом кредитування сільськогосподарських підприємств. Проголошено, що державні цільові програми виконуватимуться шляхом добровільної підписки товаровиробників на участь у ній. Та, зважаючи на проблеми вітчизняного бюджету, напрошується висновок, що виділених коштів буде недостатньо для задоволення запитів усіх бажаючих взяти участь у програмах, і знову актуальним буде питання відбору претендентів. Тому місцеві органи (управління сільського господарства і продовольства в областях і районах) повинні попередньо розпочати відповідну роботу з підприємствами, інформуючи їх про зміст програм і умови участі в них.

Певна частина економічно найслабших сільськогосподарських підприємств має вкрай обмежені можливості отримання позик з будь-яких джерел. У них обмаль ліквідних активів, які могли б бути використані під заставу кредиту. Вони не можуть претендувати на отримання позик за окремими цільовими державними програмами, оскільки не спроможні гарантувати їхнє ефективне використання. Зрештою, через великий рівень простроченої кредитної заборгованості постачальники відмовляють їм у товарному кредиті. І лише через фактичний мораторій на визнання сільськогосподарських підприємств банкрутами такі господарства продовжують існувати.

Відновити ефективне функціонування таких сільськогосподарських підприємств згаданими вище формами залучення фінансових ресурсів надзвичайно складно. Тут потрібен інвестор, здатний виділити на розвиток підприємства, що знаходиться в критичному стані, значні кошти. При цьому, як правило, в інтересах інвестора повинна змінитись система менеджменту аграрного підприємства та відносини розпорядження землею і майном.

ВИСНОВКИ

Результати досліджень, викладених у статті, дозволяють сформулювати такі висновки:

1. Створення дієвих механізмів банківського та інших видів кредитування підприємницької діяльності має бути спрямовано на формування взаємовигідних економічних і кредитних відносин, які сприятимуть забезпеченню ефективності агропромислового виробництва через збільшення частки банківського кредиту в структурі джерел фінансування підприємницької діяльності. На формування механізмів банківського кредитування безпосередньо впливають зовнішні та внутрішні фактори, що визначають рівень взаємовідносин банків із підприємствами аграрної сфери економіки.

Важливим фактором впливу на формування механізмів є сформована кредитна політика, ефективність якої визначається спрямуванням на управління кредитними відносинами в такий спосіб, що сприятиме належному кредитному забезпеченню галузі через залучення кредитних ресурсів, що в кінцевому результаті зумовить зростання валового внутрішнього продукту в країні й досягнення стратегічної мети економічного розвитку.

2. Аналіз стану банківського кредитування засвідчує недостатнє фінансування банківським сектором сільськогосподарських товаровиробників. Виявлено чинники низької активності залучення кредитних ресурсів у сільськогосподарське виробництво з позиції позичальника, якими є: нестабільний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств; відсутність ліквідної застави в позичальників; неготовність сільського населення до сприйняття практики кредитування іншими фінансовими структурами та з позиції кредитора: високі відсоткові ставки, неефективна кредитна політика, порівняна обмеженість спектра банківських кредитних послуг, наявність обмеженої кількості кредитних програм для малого й середнього бізнесу, неврахування специфіки галузі, низький рівень капіталізації, втрата ліквідності банківської системи; операційні ризики банків при співпраці з підприємствами аграрної сфери.

3. Розглядаючи розвиток такого фінансового інструменту, як лізинг, можна сказати, що він є надзвичайно перспективним і необхідним для розвитку сільськогосподарського виробництва. В Україні лізинг набуває більшого значення з кожним роком, проте ще існує низка перешкод для цілковитої імплементації цього фінансового інструменту. Однією з основних перешкод є проблеми, пов'язані з розвитком сільського господарства, яке є другим в Україні найбільшим споживачем лізингових послуг. Рішення економічних агентів щодо купівлі транспорту також часто пов'язується з такими чинниками, як паливо та розвиток інфраструктури. Лізингові послуги в Україні в основному призначені саме для цієї групи товарів.

4. Найбільш пріоритетним напрямком бюджетної підтримки аграрного сектору вважаємо підтримку виробництва сільськогосподарської продукції – фінансову підтримку наукових досліджень і розробок, окремих організаційно-правових формувань і заходів мінімізації шкідливого впливу природних факторів, а також збереження фінансової допомоги шляхом виплати дотацій виробникам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт Комітету державної статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Leaseurope Biannual Survey 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.leaseurope.org/uploads/documents/tats/Leaseurope%202013%20Biannual%20Survey.pdf>.
3. Національне рейтингове агентство «Рюрік». Аналітичний огляд ринку небанківських фінансових

послуг України за 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/non_banks_4_kv_2014.pdf. 4. Підсумки діяльності лізингодавців за 3 квартал 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uul.com.ua/files/Q3_2013_ukr.pdf. 5. Звітність про виконання бюджетів України за 2009–2014 роки [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>. 6. Про фінансовий лізинг : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр/>. 7. Господарський кодекс України: станом на 20.09.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. 8. Про заставу : закон України від 02.10.1992 № 2654-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kodeksy.com.ua/pro_zastavu.htm.

Дата надходження до редакції – 11.04.2016 р.